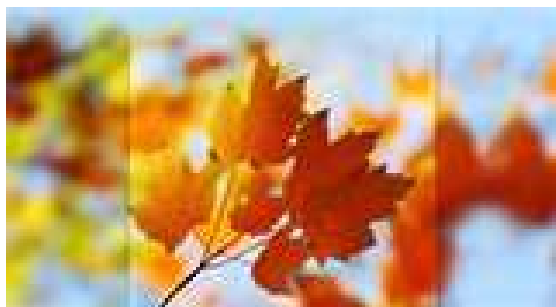

Macrofaunanieuwsmail 94, 26 oktober 2010

Beste lezers,

Herfst: strakblauwe luchten, windstille dagen, hardnekkige mist, onweersbuien en hevige stormen.

Als je wat ziet, hoort of leest of mijmert, blijf je berichten sturen naar macrofauna@rws.nl

Ook kan je nu via het weblog op <http://macrofauna.web-log.nl/> zoeken naar eerder verschenen verhalen/artikelen en dan dat nummer downloaden via http://www.helpdeskwater.nl/overlegkaders_en/macrofaunanieuwsmail/.

Groeten, Myra Swarte

In dit nummer:

www.kreeftenonderzoek.nl	1
<i>Chironomus luridus</i> agg.	2
<i>Neozavrelia</i>	2
Chaetocladius spec. 'Herkenbosch' opgehelderd	4
(Chironomidae, Orthocladiinae)	4
Bestimmungskurs " Oligochaeta of freshwater and brackish water"	5
Stel je voor	6
Stel je voor	6
Zoetwaterkwalletjes	7
'Schaatsenrijder dwingt vrouwtje tot seks'	7
Microscooptafel	8
www.vermandel.com	8

www.kreeftenonderzoek.nl

Sinds kort is de website: www.kreeftenonderzoek.nl in de lucht.

Het betreft een 'gestandaardiseerd' verspreidingsonderzoek naar uitheemse rivierkreeften op voorgeselecteerde meetpunten.

Vele enthousiaste vrijwilligers in heel Nederland hebben bijgedragen.

Het onderzoek wordt gecoördineerd door Stichting EIS in opdracht van het Team Invasieve Exoten van het ministerie van LNV

Op de site staan de resultaten van dit onderzoek en de achtergrond informatie.

***Chironomus luridus* agg.**

De larven, die tot dit groepje behoren, kunnen op naam worden gebracht. Dankzij de hulp van Prof. Dr. I. Kiknadze en de medewerkers van het instituut zijn alle soorten cytologisch geanalyseerd. Daardoor kon betrouwbaar materiaal bestudeerd worden. Vanuit hier wil ik iedereen, die een steentje heeft bijgedragen om larven te kunnen verzamelen, van harte bedanken.

In de tabel is de soort *Chironomus longipes* zodanig opgenomen dat een 3e stadium van het *luridus* agg niet voor *C. longipes* wordt aangezien. De tabel verschijnt in het nieuwe nummer van Lauterbornia. Wie belangstelling heeft voor een pdf-file kan dat aan mij doorgeven.

Als het vanwege tijdgebrek niet mogelijk blijkt mijn artikel in het nieuwe nummer van Lauterbornia te krijgen, komt het in het daaropvolgende nummer. In dat geval kan ik belangstellenden een voorlopige versie van de tabel geven. Dus kijk in het nu komende nummer van Lauterbornia en je weet het. Ik hoop dat de tabel naar tevredenheid werkt en hoor dan ook graag van gebruikers hoe de bevindingen zijn.

Henk Vallenduuk,
buro.vallenduuk@home.nl

Neozavrelia

Hoewel er op het gebied van Chironomiden veel gebeurt in Nederland, kan het toch gebeuren dat er iets aan de aandacht ontsnapt. Zo lijkt er over het genus *Neozavrelia* niets te zijn gepubliceerd. Het genus ontbreekt in de gebruikelijke Nederlandse determinatieliteratuur en checklists.

De TWN-lijst vermeld wel een soort, maar er zijn in Nederland tenminste twee soorten aangetroffen. Over beide soorten is het een en ander te zeggen:

De eerste soort werd door ondergetekende aangetroffen in Twentse vennen en ook in pas gegraven, onbegroeide poelen in Zuid-Tsjechie. Deze soort lijkt overeen te komen met *Neozavrelia cuneipennis*, zoals deze werd beschreven door Ekrem (2006). Ik heb larven, poppen en vrouwtjes vergeleken met zijn beschrijving en geen verschillen kunnen vinden. Ekrem zelf heeft nog enkele larven gecontroleerd en zag aan de larven zelf ook geen verschillen, echter het kokertje waar de larve in zat verschilde wel. De larve van Ekrem zat in 'transportable, straight cases which are slightly enlarged at the anterior end', maar al de Nederlandse en Tsjechische larven die ik heb gezien zaten in een lang, slap kokertje, waarvan ik me niet kan voorstellen dat het getransporteerd kan worden. Het kan natuurlijk zijn dat dat niets te betekenen heeft omdat de larven gewoon gebruik maken van wat er is. Maar ook kwam zijn materiaal uit een andere ecologische context, namelijk 'peat pits and mire pools'.

De zaak wordt nog verder gecompliceerd doordat Henk Moller Pillot vergelijkbaar materiaal vond in een terrestrische context. Dit zou bovendien parthenogenetisch moeten zijn, omdat hij alleen honderden vrouwtjes vond (hij kweekte ze uit). Dit en de afwijkende vindplaats doen vermoeden dat het om een andere soort zou gaan. Om dat vast te kunnen stellen zou echter een mannetje gevonden moeten worden dus dat wordt heel moeilijk.

Misschien is hier wel sprake van een soortcomplex dus wellicht is het goed om dergelijk materiaal voorlopig *Neozavrelia cf cuneipennis* te noemen.

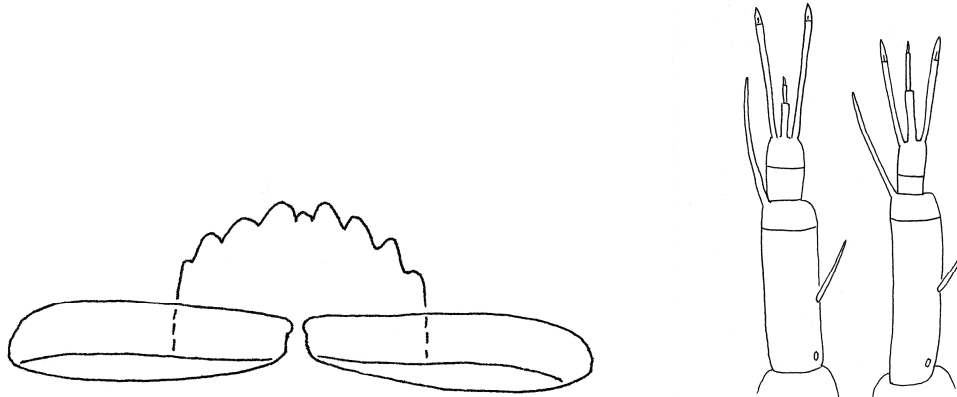
De tweede soort werd geborsteld van stenen langs de rijkswateren. Deze soort heb ik gezien van het Julianakanaal, de Waal, de Nederrijn, de IJssel, het Zwartemeer, Ketelmeer, Wolderwijd, Veluwemeer en het Markermeer. Ik heb larven en poppen gezien (de laatste in oktober).

Dit behoort hoogstwaarschijnlijk allemaal tot *Neozavrelia fuldensis* maar de determinatie is niet eenvoudig. Volgens Ekrem (2006) zijn alleen van *N. luteola* de larven bekend, maar volgens Pinder en Reiss onderscheiden de larven van *N. fuldensis* en *N. luteola* zich van *N. bernensis* door hun langere stelen van de lauterbornse organen (*N. bernensis* staat afgebeeld in Wiederholm, pagina 396).

Dus de larve van *N. fuldensis* is wel degelijk bekend, maar een afbeelding ken ik niet en een verschil met *N. luteola* is niet gepubliceerd.

Ook de poppen lijken sterk op elkaar. Langton (1991) gaf nog enkele verschillen, maar Langton en Visser (2003) zeggen later dat exuvia van deze soorten niet kunnen worden onderscheiden. Blijven over de adulten.

Ik heb een vrouwtje uit een pophuidje gepulkt en daarmee kon het voorkomen van *N. fuldensis* worden bevestigd. Het lijkt in orde al het materiaal uit grotere wateren zo te noemen want als we de ecologische karakterisering uit Ekrem (2006) mogen geloven is dat ook de enige soort die we daar mogen verwachten. Mocht iemand echter een Neozavrelia vinden in een heel ander biotoop (en zeker wanneer dat kalkrijke plekken zijn) dan moet ook aan *N. luteola* worden gedacht!

Het genus kan worden herkend met Wiederholm (1983). Het zijn kleine Tanytarsini met een opvallend donkere kop en kleine naschuiwerkclauwtjes. De ventromentale platen raken elkaar bijna (figuur links). Beide soorten kunnen het makkelijkst worden onderscheiden aan de hand van de antennen. De laatste drie leedjes hiervan zijn bij *N. fuldensis* vrij kort; zij reiken tot ongeveer halverwege de lauterbornse organen (figuur midden). Bij *Neozavrelia cf. cuneipennis* reiken ze tot top van de lauterbornse organen (figuur rechts).

Andre van Nieuwenhuijzen (adviesburo Haliplus)
<http://haliplus.eu/>
andre@haliplus.eu

Chaetocladius spec. 'Herkenbosch' opgehelderd (Chironomidae, Orthoclaadiinae)

Albert Dees en Henk Moller Pillot

Eind oktober 2009 werden in een macrofauna-monster uit het Ringselven bij Budel-Dorplein chironomiden larven aangetroffen, die tijdens het uitzoeken van het monster reeds door Jan Kuper (Stichting Bargerveen) werden gedetermineerd als *Chaetocladius spec. 'Herkenbosch'*. Omdat in het restant van het monster nog levende dieren aanwezig waren, werd hiervan direct een kweek ingezet. Eén van de potjes met *Chaetocladius*-larven werd in de schuur van de eerste auteur geplaatst en eigenlijk vergeten. Op 27 februari werd het potje teruggevonden en bleek de kweek gedeeltelijk geslaagd: in het potje zaten verschillende poppen en ook de exuviae van een uitgekomen adult. De tweede auteur determineerde twee mannelijke poppen met enig voorbehoud als *Bryophaenocladus femineus* (Edwards). Hij constateerde daarbij tevens dat op basis van de larve en de pop de soort zeker tot het geslacht *Chaetocladius* (Kieffer, 1911) behoort. Een mannelijk pop werd behandeld met melkzuur en nader bestudeerd. Hoewel de antenneratio niet klopte met *B. femineus*, kon toch zekerheid worden verkregen door de bestaande beschrijvingen van de soort en verwante soorten te vergelijken (Edwards in Coe, 1950; Brundin, 1947; Langton & Pinder, 2007). Het materiaal bevindt zich in de collectie van Dr. P. Langton en zal later worden bewaard in het museum van de Cambridge University (UK).

Het mannetje van deze soort werd door Edwards beschreven als *Hydrobaenus femineus* en later door andere auteurs ingedeeld bij het geslacht *Bryophaenocladus*. Brundin twijfelde echter al op basis van imaginale kenmerken of de soort niet tot *Chaetocladius* gerekend moest worden. Larve en, naar nu blijkt, vooral de pop behoren zeer duidelijk tot *Chaetocladius*.

De betreffende larven zijn door de tweede auteur beschreven in Ned. Faun. Meded. 1 B en voorlopig genoemd naar de typelocatie te Herkenbosch.

Nu is dus gebleken dat de adult van *Bryophaenocladus femineus* (Edwards) hoort bij de larve *Chaetocladius spec. 'Herkenbosch'* en de soort dus *Chaetocladius femineus* (Edwards, 1929) moet heten.

Het monsterpunt is een slootje aan de zuidzijde van het Ringselven bij Budel-Dorplein (coördinaten 169,81/359,56). Het slootje is een halve meter breed, ongeveer één meter diep en ligt parallel aan de ven-oever, nog geen meter van het ven. Vegetatie in het water is alleen aanwezig in de vorm van *Knolrus Juncus bulbosus* en het slootje wordt grotendeels overkluisd door Pijpestro *Molinia caerulea*, waarvan ook veel dood materiaal in het water aanwezig is. De bodem ter plaatse is sterk venig. De herkomst van het water is lokale, zure kwel (mond. med. H. van Kleef). Het slootje valt niet droog in de zomer.

Deze soort was als volwassen mannetje alleen bekend uit Engeland, Ierland en België en als larve uit Engeland, Nederland, België en Estland.

Literatuur:

Brundin, L. (1947): Zur Kenntnis der schwedischen Chironomiden. – Ark. Zool. 39: 1-95.

Edwards, F.W. in Coe, R.L. (1950): Family Chironomidae. – Handbook Identific. Br. Insects: 121-206.

Langton, P.H. & Pinder, L.C.V. (2007): Keys to the adult male Chironomidae of Britain and Ireland. – Freshw. Biol. Ass. Sc. Publ. 64: 239 + 168 pp.

Moller Pillot, H.K.M. (1984): De larven der Nederlandse Chironomidae (Diptera) (Orthoclaadiinae s.l.), Nederlandse Fanistische Mededelingen 1 B

Albert Dees
Stichting Bargerveen
a.dees@science.ru.nl

Henk Moller Pillot
henkmollerpillot@hetnet.nl

This is the next course of the German Limnological Society in cooperation with the Gustav Stresemann Institute in Bad Bevensen:

Bestimmungskurs " Oligochaeta of freshwater and brackish water"

15.03.2011–18.03.2011

Lecturers:

Ing. Ton van Haaren, Grontmij Nederland B.V., Amsterdam, Netherlands
Johan Mulder, Waterschap Groot-Salland, Zwolle, Netherlands

Program:

- General introduction
- Morphology with special regard to the features important for identification
- Family distinction
- Practising identification of genera and species using material of the lecturers supported by demonstration via camera and beamer
- Identification of own material of the participants (so they have)
- Special lectures in the evening depending on available time and interest of participants:
- Collecting, preserving, clearing, dissecting and mounting
- Biology, ecology inclusive Oligochaeta as indicators
- Check-lists
- Presentation of the main literature
- Own research of the lecturers

The participants need a dissecting microscope up to 45x with lightning and a standard microscope bright field up to 400x (Objective 100x oil, dark field or DIC will be useful but not obligatory). GSI/DGL have a limited number of dissecting microscopes and standard microscopes (bright field) at disposal. If you wish to lend a microscope please indicate it in the registration form. The price for using optical equipment (1 or 2 microscopes) is 30,00 €.

Language of the course is English with German support.

If you are interested in participating, please ask for our special registration form and return it to the Gustav Stresemann Institute. Or register by email:

http://www.gsi-bevensen.de/unsere_seminarangebote_seminar.php?sem_id=1012&da=2011-03-15&de=2011-03-18&bu=&fb=&kib=&PHPSESSID=1185daa4837c9fac561327352a432a23

Fee: Euro 440,00 all inclusive (course, scriptum, full board).

Invitation with all information and registration form available from Gustav Stresemann Institute.

(This course is partly financed by Grontmij Netherlands B.V. environmental consultancy agency)

email: kai.moeller@gsi-bevensen.de or info@gsi-bevensen.de, phone +49-(0)5821-955-0 or -115

Greetings,
Erik Mauch

Stel je voor

Hallo allemaal,

Ik, Reijer Hoijtink, ben sinds 2007 werkzaam als specialist waterkwaliteit en aquatische ecologie bij ARCADIS in Den Bosch. Ik houd mij vooral bezig met projecten op het gebied van monitoring, uiteenlopend van meetnetontwerp en -evaluatie tot toetsen, evalueren en rapporteren van monitoringsresultaten. Op het gebied van macrofauna ben ik onder meer betrokken (geweest) bij de evaluatie van de KRW-maatlatten, de verfijning van de R8-maatlat en de intercalibratie van de maatlatten voor meren. Daarnaast heb ik diverse datasets getoetst en geëvalueerd voor Rijkswaterstaat en voor de waterschappen in het Maasstroomgebied.

Met vriendelijke groet,

Reijer Hoijtink, ARCADIS
reijer.hoijtink@arcadis.nl / 06 - 2706 0259

Stel je voor

EEN BETROUWBARE WAARDE

Beste macrofaunamensen,

Toen ik als nieuwsgierige fytoplanktonadept voorzichtig bij Myra Swarte informeerde of ik mee mocht lezen in het macrofaunanieuws, nodigde ze mij meteen uit om mezelf dan ook voor te stellen. Ik voelde me een beetje alsof ik mijn neus om de hoek had gestoken en betrappt was. Omegam Laboratoria doet namelijk (nog) geen macrofaunaonderzoek maar als hoofd hydrobiologie wil ik wél graag weten waar mijn collega-hydrobiologen in de labwereld mee bezig zijn! Goed, wie is die nieuwe meezezer? Richard van den Bos, aquatisch ecooloog met een passie voor water en een bijzondere fascinatie voor blauwalgen. In de jaren negentig heb ik al een tijdje in de fytoplanktonwereld rondgelopen, daarna heb ik me 12 jaar met vis en waterbeheer beziggehouden en sinds februari dit jaar ben ik hoofd hydrobiologie bij Omegam Laboratoria. Wat doen we hier? Veel fytoplanktonanalyses, quickscans op blauwalgen en uitgebreider onderzoek. En dat pakket gaat natuurlijk groeien.

Ten opzichte van mijn eerste periode als bioloog in het lab zie ik een paar grote verschillen. De sfeer is nog altijd die van (duidelijk van de chemici afwijkende...) vakbroeders onder elkaar maar het biologische werk is stukken professioneler geworden. Logistiek en automatisering zijn fenomenaal: grote aantallen monsters lopen snel en soepeltjes door het systeem.

De roep om standaardisatie en kwaliteitsborging is veel harder en wat meer is: de biologen reageren erop! Verder zie ik meer dan ooit een belangrijke missie in het vertalen van onze biologische waarnemingen naar voor waterbeheerders bruikbare getallen. Maar ik zou me alleen even voorstellen... Bij deze dus.

Met vriendelijke groet,

drs. Richard van den Bos
hoofd Hydrobiologie

E R.vd.Bos@omegam.nl
www.omegam.nl

Zoetwaterkwalletjes

Uit: Helpdesk water nieuws

In het zoute water een bekend verschijnsel, in het zoete minder bekend maar gelukkig ook minder gevaarlijk: zoetwaterkwalletjes.

Wat zijn het?

Zoetwaterkwallen (*Craspedacustra sowerbyi*) zijn ca 3 cm grote kwalachtige diertjes. Het zijn geen neteldieren zoals de zoutwaterkwallen maar behoren tot de poliepen. Normaliter leven poliepen als kolonies vast aan de bodem, stenen of planten en planten ze zich ongeslachtelijk voort, een kolonie kan dan of mannelijk of vrouwelijk zijn. In de zomer (en in de Benelux alleen in hele warme zomers) ontwikkelt het dier zich tot een vrijzwemmend wezen dat lijkt op een kwal. De dieren kunnen dan het andere geslacht tegenkomen en zich geslachtelijk voortplanten.

Waar komen ze vandaan?

De soort komt waarschijnlijk uit China en is met ballastwater van schepen of via de aquariumhandel naar Europa gekomen. De zoetwaterkwal werd in Nederland voor het eerst in 1930 in de Limburgse Maas ontdekt. Dat was vijftig jaar nadat de kwal door de Britse zoöloog Sowerby was ontdekt in een zoetwateraquarium in het Londense Regents Park. Momenteel worden ze bij warm weer in zoet water in heel Nederland gezien, vooral in heldere plassen. In koudere periodes zijn ze nauwelijks zichtbaar want dan zijn het poliepjes die slechts enkele millimeters groot en doorzichtig zijn.

Kunnen ze kwaad?

Zoetwaterpoliepen zijn geen neteldieren en kunnen dus geen kwaad, als er zoetwaterkwallen gesignaleerd worden is dat een teken dat het een warme zomer is en dat de waterkwaliteit goed is.

Wil je zelf een nieuwsbrief ontvangen: <http://www.helpdeskwater.nl/service-functies/nieuwsbrieven/>

‘Schaatsenrijder dwingt vrouwtje tot seks’

Uit: www.nu.nl/wetenschap

AMSTERDAM - Mannelijke schaatsenrijders gebruiken vaak dreigementen om vrouwtjes te dwingen om seksueel contact met hen aan te gaan. Dat hebben Zuid-Koreaanse wetenschappers ontdekt.

De mannelijke insecten van de soort *Gerris lacustris* dwingen vrouwtjes tot seks door tijdens het paringsritueel met hun poten op het water te slaan, zodat er rimpelingen ontstaan waar roofvissen op afkomen. Vrouwtjes zijn tijdens het paren veel kwetsbaarder voor aanvallen van vissen, omdat de mannetjes op hun rug zitten.

De mannetjes stoppen pas met hun roekeloze gedrag als het vrouwtje toestemt tot geslachtsgemeenschap. Dat schrijven onderzoekers van Seoul National University in het wetenschappelijk tijdschrift *Nature Communications*.

Baas

Het seksuele gedrag van de mannelijke schaatsenrijders is opvallend, omdat vrouwtjes normaal gesproken de baas zijn tijdens het paringsritueel. De vrouwelijke insecten beschikken namelijk over een soort schild dat hun geslachtsdeel beschermt. Ze openen dat schild alleen als ze toestemmen tot seks. De dreigmethode van mannelijke schaatsenrijders is vermoedelijk in de loop van de evolutie ontstaan als een gevolg van het afwijzende gedrag van vrouwtjes, zo meldt hoofdonderzoeker Piotr Jablonski op BBC News.

Aanval

Vrouwtjes die al eens het slachtoffer zijn geweest van een aanval van een roofvis zijn volgens de wetenschappers het meest gevoelig voor de dreigementen van mannelijke schaatsenrijders.

Microscopetafel

Geachte heer/mevrouw,

De participanten binnen uw werkgroep maken voor hun werkzaamheden gebruik van een microscoop. Daarom willen wij uw aandacht vragen voor onze microscopetafel.

Wat deze microscopetafel bijzonder maakt is het afzonderlijk instelbare microscoopniveau.

Kpa bedrijfsinrichting is gespecialiseerd in ergonomische werktafels voor de productieomgeving. Niet alleen bieden wij een uitgebreid standaard programma aan, ook denken wij actief mee met de meer vakgerichte toepassingen.

Onze microscopetafel is ontwikkeld voor die werkzaamheden waarbij intensief gebruik wordt gemaakt van een microscoop, zoals onderzoek en kwaliteitscontrole.

De aard van deze werkzaamheden leidt vaak tot een eenzijdige werkhouding en vraagt daarom om uitgebreide instelmogelijkheden, in het bijzonder voor het bovenlichaam.

Met dit in gedachte hebben wij onze microscopetafel voorzien van een instelbaar microscoopniveau. De werkhooft is motorisch instelbaar van 720 mm tot 1220 mm en daarmee geschikt voor werkzaamheden die zowel zittend als staand worden verricht.

In het midden van de tafel bevindt zich het niveau voor de microscoop. Dit niveau is ten opzichte van het werkblad in hoogte aan te passen, zowel naar boven als naar beneden.

Het aanpassen van het microscoopniveau verloopt ook motorisch en werkt onafhankelijk van de werkhooftverstelling.

De werkhouding is hiermee individueel instelbaar, gericht op de verhoudingen van het bovenlichaam, wat ten goede komt aan nek, schouders en rug.

Juist dan wanneer meerdere personen van dezelfde tafel gebruikmaken, komt onze microscopetafel bijzonder goed tot zijn recht.

Met vriendelijke groeten,
Kpa bedrijfsinrichting
Patrick Kolmus

Voor nadere informatie:

Kpa bedrijfsinrichting

Achterdijk 5

5705 CB Helmond

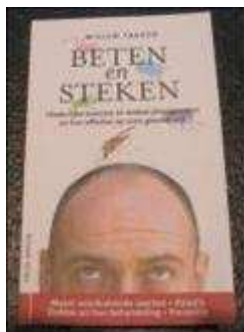
T 0492 317466

F 0492 317327

E info@kpabedrijfsinrichting.nl

<http://www.kpabedrijfsinrichting.nl/ergonomie/microscopetafel-24.html>

www.vermandel.com

Beten en Steken

Willem Takken (2007) P/B. 128 blz.

Hinderlijke insecten en andere plaaggeesten en hun effecten op onze gezondheid. Van 46 organismen worden de levenscyclus, voedingswijze, het gezondheidsrisico en van het dier ondervinden beschreven.

Euro 14,95

Einde macrofaunanieuwsbrief 94